

36. *Waldinger R.* Ethnic Entrepreneurs. Immigrant business in industrial societies / R. Waldinger, H. Aldrich, R. Ward // SAGE Publications, 1990. – 226 ps.
37. *Werbner Pnina.* Business on trust: Pakistani entrepreneurship in the Manchester garment trade // Ward Robin, Jenkins Richard (eds.). Ethnic communities in business. – Cambridge : Cambridge University Press, 1984. – P. 166-188.
38. *Wong Bernard.* A Chinese-American community: Ethnicity and survival strategies. – Singapore : Chopman Enterprises, 1979. – 207 ps.

Перевезий Е. А. Исследовательское поле этнического бизнеса: теоретико-методологические подходы.

Статья посвящена анализу теоретико-методологических подходов исследовательского поля, связанного с проблематикой этнического бизнеса. В ней обобщенно определены понятия “этнический бизнес”, его основные характерные черты. Главный акцент сделан на теоретических подходах, теориях, концепциях, которые разработаны американскими и европейскими исследователями. Определены перспективные направления изучения этнического бизнеса в зарубежном и украинском социальных пространствах.

Ключевые слова: этнический бизнес, культурный подход, экологический подход, интерактивный подход, траектория малого этнического бизнеса.

Pereveziy O. A. Research Field of Ethnic Business: Theoretical and Methodological Approaches.

This article deals with the analysis of theoretical and methodological approaches of research field concerning the problems of ethnic business. The definition of the notion “ethnic business” is presented, its main character traits are discussed. Principal accent is made on the theoretical approaches, theories, conceptions elaborated by American and European researchers. The perspective directions in study of ethnic business in foreign and Ukrainian social spaces are defined.

Keywords: ethnic business, cultural approach, ecological approach, interactive approach, traces of small ethnic business.

Настояща К. В.

**УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРНА ТРАДИЦІЯ:
СТРУКТУРНА АРХІТЕКТОНІКА В РЕАЛІЯХ СУЧАСНОСТІ**

У статті автор, аналізуючи класичний для соціології підхід до явища культурної традиції, вказує на актуальність перегляду цього підходу з позицій наявних соціокультурних реалій і знань, накопичених суміжними дисциплінами. У межах структурно-функціонального аналізу культурна традиція

розглянута як комплекс інноваційно-інституціоналізаційних процесів, агент соціальних змін, механізм структуризації соціального простору. У статті порушені питання архітектоніки української культурної традиції, складної взаємодії її наявних структурних компонентів: матричних і накладених (первинних і вторинних) культурних моделей.

Ключові слова: культурна традиція, креативна складова, консервативна складова, інновація, інституціоналізація, структура, переструктуризація.

Соціокультурні реалії постмодерної доби, що актуалізують значення культурних факторів, заохочують дослідження суспільного простору як простору соціокультурного. Таким чином, на сучасному етапі розвитку просторової організації суспільства саме соціокультурна детермінація структуризації суспільного простору набуває актуальності, що потребує концептуального опрацювання останньої, перш за все в ракурсі аналізу культуральних процесів структуризації, одним з яких вбачають культурну традицію.

Звернемось до ретроспективи наукових уявлень про це явище. Так, класичне розуміння культурної традиції посіло належне місце в соціологічних концепціях Ф. Тьоніса, Г. Зіммеля, М. Вебера, Е. Дюркгейма, К. Маркса, В. Парето, Т. Парсонса та інших класиків соціології, ставши основою дихотомії: традиційне суспільство – сучасне суспільство. Саме в цьому контексті термін “культурна традиція” довгий час асоціювався з поняттям традиційного суспільства і тому зберігав конотацію чогось сталого, консервативного, перешкоджаючого змінам та інноваціям.

Переважно таким і досі залишається розуміння культурної традиції у вітчизняній соціології. Так, в працях сучасних вітчизняних соціологів домінує саме цей “традиційний” для соціології підхід до культурної традиції. Його ми зустрічаємо, наприклад, у роботах Ю. Свєженцевої та О. Проскурякової, які стверджують, що “новація здійснюється поза традицією, пориваючи з традицією або всупереч традиції” [8, 151].

І хоча цей класичний для соціології підхід до культурної традиції був і залишається результативним, на нашу думку, сучасні соціокультурні реалії потребують його перегляду. До цього заохочує не тільки обсяг знань, нагромаджених суміжними дисциплінами, а і завжди актуальна у сучасній соціології проблема парадигмального рівня щодо диспозиції “структури” і “культури”, “автономність культурного” тощо (Д. Александер).

Саме ця проблематика змушує звертатись до зовсім іншого, альтернативного підходу, який видається більш адекватним до

сучасних реалій. Так, отримавши первинне переосмислення в антропології, етнології (Ф. Боас, М. Мід, Б. Малиновський, К. Леві-Строс) та сходознавстві, де вперше було заявлено про лабільність культурної традиції, її здатність до трансформації та унікальну роль у системі культури, пов'язану зі специфікою функцій, феномен “культурної традиції” був ґрунтовно переглянутий ще в радянській культурології (Е. Маркарян, С. Власова, Б. Абрамян, Е. Чистов і т.д), в межах якої було вказано на креативність культурної традиції, її зв'язок з інновацією та механізмом саморуху. Представники вірменської школи традиціології актуалізували питання щодо безпосереднього взаємозв'язку культурної традиції із суспільними відносинами, соціальною структурою, трансформаційними соціальними процесами, а також явищами субкультурного розмаїття та ієрархізації соціальних інститутів, що окреслюють предметне поле соціології.

Власне соціологічну інтерпретацію явище культурної традиції отримало завдяки працям Е. Шилза, який запропонував пов'язані з традицією концепції “центральної зони культури” і “харизми”. Плідним продовжувачем ідей Е. Шилза став С. Ейзенштад, який об'єднав вищезначене у єдиний концепт культурної традиції, в певну автономність від соціальної структури. Таким чином, вже в працях С. Ейзенштадта відбулось суттєве для соціології переосмислення цього явища, концепт якого видається вагомим інструментом сучасного соціокультурного аналізу.

Формулюючи визначення культурної традиції і спираючись в цьому на концептуальні напрацювання як Е. Шилза, С. Ейзенштадта, так і сучасної традиціології (етнології, культурології, соціальної психології), автор намагається виокремити ті характерні особливості цього явища, що видаються йому більш адекватними саме з огляду як на заявлену проблематику, так і на соціокультурні реалії.

На рівні макроаналізу об'єкта культурна традиція – це трансчасовий, багатолінійний, гнучкий, креативний процес (або сукупність інноваційно-інституціоналізаційних процесів), що обумовлює змістову цілісність культури (культурної системи, культурного організму) в динаміці постійного самовідтворення комплексу власних адаптивно-захисних функцій. Додамо лише, що характер цього процесу зумовлюється внутрішньою будовою традиції, а саме особливостями її структурної організації:

1) “центральної зони культури”, символічної матриці, ядра культури, яка локалізує у собі її “харизматичні змісти” (С. Ейзенштадт) або “кордонні поняття” (Г. Ріккерт), “тканину значень” (К. Гірц).

2) двох однопорядкових складових традиції: креативної та консервативної, між якими постійно існує функціональний конфлікт, що відтворює динаміку означеного процесу і є механізмом саморуху культурної традиції (саме ці складові традиції були виокремлені ще культурологами-сходознавцями в шістдесятих роках минулого століття і покладені в основу культурологічної концепції культурної традиції).

Так, структура культурної традиції представлена двома комплексами компонентів: динамічним, або функціональним (креативна та консервативна складові), та статичним, або змістовим (“ядро культури”, її символічна матриця), кожен з яких також має власну будову.

Можна казати, що саме “завдання” відтворення певного “сакрального”, “харизматичного” змісту центральної зони культури є сенсом існування культурної традиції як такої, будучи і вихідною її функцією. Так, значення символічної матриці культури, відтворюючись функціонуванням культурної традиції, виходять за межі останньої, впливаючи на перебіг різноспрямованих соціальних процесів у суспільстві. Саме вплив культурної традиції на соціальні процеси, а відтак і на структуру простору, є предметом нашої уваги, адже культурна традиція уявляється як комплекс інноваційно-інституалізаційних процесів. Тому оцінюючи зовнішню будову сучасної вітчизняної культурної традиції, можемо говорити про цілісні культурні моделі як окремі макрокультури, які складають єдину культурну традицію певного суспільства і власною взаємодією відображають функціональний конфлікт її складових (креативного і консервативного чинників).

У цьому контексті вітчизняна культурна традиція утворюється вже вищезгаданими окремими макрокультурами, зокрема матричною актуальною (українська національна культура), актуальною накладеною (російська національна культура), накладеною меморіальною (радянська культурна модель), інокультурними актуальними (європейська і світова, або глобалізаційна макрокультури).

Наявність означених макрокультурних утворень в українському соціумі яскраво демонструють дані соціологічного опитування Центру Разумкова, яке проходило з 31 травня по 18 червня 2007 року (було опитано 10956 осіб). Респондентам задали питання: “З якими країнами Ви найбільшою мірою пов’язані за Вашими культурними і духовними орієнтаціями?”. Виявилось, що більшість опитаних пов’язують себе переважно з Україною: 41.9% (з Україною в цілому) і 29.5% (з

регіоном проживання, тобто частиною України). Лише незначна частина опитаних ідентифікує себе з європейським світом – 9.1%, з Росією – 15.7% опитаних [3].

Незважаючи на те, що частка культурно-російського і радянсько-орієнтованого населення і видається номінально малою, насправді ж їх фактична присутність значно масштабніша. Хоча формально ці респонденти і пов'язують себе з Україною, фактично світоглядно і культурно вони є представниками російської макрокультури. Їх присутність має відому регіональну специфіку (Південь і Схід України) і актуалізована як підтримкою проросійськи орієнтованих політичних сил, так і постійним обговоренням питання російської мови як другої державної. Так, за даними опитування КМІСу, яке було проведене у жовтні 2010 року, більше третини громадян України (40,4%) вважають, що російську мову треба зробити другою державною [7]. Красномовними є і дані національних моніторингових опитувань інституту соціології, які свідчать, що “у 1992 році переважно українською в сім'ї говорило 51% українців, а в 2010 році – 49%. Переважно російською у 1992 р. говорили 13%, а у 2010 – 28% українців. Як бачимо, російська макрокультура не тільки активно присутня в нашій культурі, але і намагається відвоювати позиції доміантної, як це було за радянських часів [11, 453].

Що ж до самої радянської макрокультури, вже фактично меморіальної, то за останні роки частка її носіїв поступово зменшується, що закономірно обумовлюється логікою перебігу історичного часу.

Найбільше статистично присутньою з інокультурних впливів у вітчизняній культурній традиції є світова глобальна культура, тотальна наявність якої маркується широкомасштабним знаково-символічним представництвом у всіх сферах життя соціуму і вплив якої, зокрема на духовно-інтелектуальний вимір і соціетальну психіку спільноти, є наразі недооціненим.

Європейська, або західна, макрокультура реалізує свій вплив переважно на західні регіони України, концентруючи свої презентації на рівні політичних, громадських об'єднань, наукових і мистецьких елітарних кіл (бо саме такою є самоідентифікація у наших співгромадян, які культурно прагнуть ідентифікувати себе саме з Європою (так само як з прадавньою європейською історією, високою культурою, освітою, передовими технологіями тощо).

На рівні ж пересічного українця і маскультури домінує світова макрокультура, яка і є уособленням сукупності глобалізаційних тенденцій (американізація, масовізація, секуляризація), які

привносяться світовою ойкуменою (У. Ганерсон) на наш периферійний для неї простір.

Вплив цієї глобальної макрокультури позначається перш за все не через зовнішньо наявні легітимні процеси і реалії як політичного, так і соціального-економічного характеру, в яких Україна постає знову “молодшим” і, однозначно “слабшим” партнером, а завдячуючи процесам латентним, внутрішнім, орієнтованим на соціокультурний, духовний шар суспільства. Той простір, який в далекі часи перебування зазнав шаленого інокультурного шоку, став плацдармом для активної інокультурної колонізації. Курс на ринкову економіку, європейські цінності і західний спосіб життя можна назвати “трьома китами” пострадянської культурної колонізації. Оскільки тоді внаслідок декларування курсу на ринкову економіку значних змін зазнала соціальна структура в цілому, то це не могло не вплинути на появу нових соціально-культурних типів, моделей, зокрема сформувало свої нові унікальні типажі пострадянської реальності.

Як засвідчують дані соціологічного дослідження, яке було проведено в 90-их роках Інститутом соціології НАНУ (Інститут соціології НАНУ), наслідки цього інокультурного тиску були різними для українського і російського соціумів, в кожному з яких з’явилися свої специфічні соціокультурні типажі. Покладений на ґрунт матричної національної української культури (такої риси національного характеру, як індивідуалізм) тип успішної ділової людини (американська матрична культурна модель) стимулював появу такого “нового українця”, якого за багатьма ознаками ніяк не можна було ототожнити з “новим росіянином”.

Що ж до глобальної макрокультура, то на рівні соціально-конкретних практик (пересічного громадянина) вона настільки масштабно присутня, що легко відскановується таким широким асортиментом культурного і духовного продукту різних гатунків (субкультурним розмаїттям), що ледь не цілком затьмарює матричні для нашої культурної традиції, культурні презентації, чим перетворює наш культурний простір навіть не на супермаркет (Л. Іонін), а на велику комору, в якій без ліхтаря важко розібратися, де що є і звідки воно взялося.

Ці проблеми наразі є характерними для всіх суспільств глобальної світової ойкумени і уявляються цілком закономірними в умовах глобалізації. Однак і в цих умовах культурна традиція функціонує. Саме шалений ритм, зовнішньокультурний тиск і мультиплікаційність глобальних процесів змушують культурну традицію бути ще гнучкішою, міцнішою, активнішою. Таким чином

актуальність єдинокультурної національної ідентичності, регіональна локальність постає як самозахист проти глобалізаційної уніфікації. Дія породжує протидію. Інструмент розчинення і поглинання культурної унікальності (глобалізація) розчиняється сам, лише вдосконалюючи механізм цієї культурної унікальності – єдину культурну традицію. Ознаки цього процесу протидії спробуємо віднайти перш за все в надзвичайно важкій для вимірювання духовній, або світоглядній, сфері суспільства.

Одним із показників тут є перш за все релігійність. Так, за останніми даними центру Розумкова протягом 10 років кількість вірян в Україні, як і довіра до церкви, значно зросла. Кількість українців, які визнають себе вірянами, за останні 10 років збільшилася на 13% – з 58% до 71%. Натомість зменшилася кількість тих, хто не визначився (з 23% до 12%), та невірян (з 12% до 8%). Причому до православних себе зараховують 68% українців, до греко-католиків – 7,6%, до євангельських християн (протестантів) – 2%. Інші віросповідання об'єднують менше відсотка мешканців України. Таким чином до матричних для нашої культурної традиції релігій себе зараховує більша половина опитаних. Позитивним є і значне збільшення за останні 10 років громад на Півдні і Сході України, які традиційно були значно менш релігійними на відміну від Заходу України (цікаво, що кількість вірян також зросла за рахунок Півдня: з 49% до 71%). Зросло за останні 10 років і релігійне виховання в сім'ях з 11% до 17%. Важливо, що 59% опитаних визнають моральний авторитет церкви, а довіра до священнослужителя в суспільстві є досі найвищою (нарівні з учителем) [3].

Означена статистика ілюструє твердження, що незважаючи на тотальність глобалізаційних процесів, культурна традиція зміцнюється, посилюючи цетробіжний рух, що є проявом самозахисту.

Отже, хоч і можемо говорити про зростання за 10 років релігійності українців, але стверджувати, що вона є фактичною, зарано. Враховуючи зростання здебільшого формальної, а не фактичної релігійності українців, можна припустити, що вагома частка тих, хто зараховує себе до традиційних для України релігійних конфесій і 20% тих, хто не зараховує себе до якоїсь конкретної конфесії, взагалі світоглядно з великою часткою ймовірності можуть бути прихильниками або адептами руху Нью-Ейдж, який у світовому масштабі нараховує вже більше тисячі різноманітних культів, сект, шкіл і напрямків псевдонаукового, езотеричного, окультичного, неоязичницького, псевдохристиянського, синкретичного спрямування.

Саме рух Нью-Ейдж видається уособленням впливу тої

глобальної макрокультурної моделі, яка поступово дедалі все більше зміцнює свої позиції в межах вітчизняної культурної традиції. З'явившись на пострадянському просторі на початку 90-х, з початком перебудови в рамках агресивної інокультурної колонізації цей рух особливо розповсюдився через магазини езотеричної літератури і "культурні центри", які просувають різні містичні (переважно східні) псевдознання і практики. Точних даних про кількість пострадянських ньюейджерів не існує. Хоча сам по собі рух, набувши надзвичайної масовості, в світі вже неодноразово привертав увагу як вітчизняних, так і російських соціологів, але його статистична присутність на теренах пострадянського простору на сьогодні досі залишається недооціненою.

Відтак динаміка, як і зовнішньокультурний тиск в умовах сучасного світу, видаються неймовірно потужними. І чим більший тиск і вплив зовнішніх умов, тим частіше більш адаптаційних, іноді екзотичних форми набуває культурна традиція задля збереження своєї матричної культурної моделі, тобто тих харизматичних змістів центральної зони культури, які роблять будь-яку культуру унікальною, окремою. Адже саме це дає змогу зберегти і цілісність деякого суспільства як динамічну конфігурацію його структури.

Взаємодія означених макрокультурних утворень у межах єдиної вітчизняної культурної традиції є і механізмом її саморуху. У цьому сенсі матрична національна культура постає як консервативна складова культурної традиції, тоді як всі інші (радянська, російська, європейська, глобальна) утворюють креативну її складову. Разом з поступовим зменшенням ролі однієї макрокультури (давно привнесеної і фактично вже меморіальної радянської) посилює вплив інша, вже зовсім інокультурна макросистема – глобальна. У цілому цей процес видається саморухом культурної традиції, її безупинного функціонування.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бевзенко Л.* Релігійність як фактор регуляції соціальної поведінки Українське суспільство 1992-2010 соціологічний моніторинг. – К., 2010. – С. 431-441.
2. *Безнюк Д.* Состояние и специфика современной религиозной ситуации в Беларуси // Социологические исследования. – 2006. – № 2. – С. 123-129.
3. З якими країнами Ви найбільшою мірою пов'язані за Вашими культурними і духовними орієнтаціями? // Центр Розумкова. Соціологічні опитування: Культура [Електронний ресурс]. – Режим доступу до

- ресурсу: http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=153. – Заголовок з екрану.
4. *Козловский О* Українське суспільство 1992-2010 соціологічний моніторинг. – К., 2010. – С. 441-449.
 5. *Маркарян Э. С.* Узловые проблемы теории культурной традиции. // Советская этнография. – 1984. – С. 87-92.
 6. *Маркарян Э. С.* Культурная традиция и задача дифференциации ее общих и локальных проявлений // Методологические проблемы этнических культур: Материалы симпозиума. – Ереван, 1978. – С. 88-94.
 7. Президентсько-електоральні рейтинги політичних лідерів України (зміни за дев'ять місяців). Стрічка новин. [Електронний ресурс] // Київський міжнародний інститут соціології. – Режим доступу до ресурсу: <http://podrobnosti.ua/society/2010/10/26/726125.html>.
 8. *Свежнецова Ю., Проскурякова О.* Традиція: концептуалізація та напрямок вивчення // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – № 2. – С. 142-154.
 9. Социальная структура и классовое сознание: Каталог банка данных. - [Електронний ресурс] // Институт социологии РАН. – Режим доступу до ресурсу: http://www.isras.ru/databank_number.html.
 10. *Штомпка П.* Социология социальных изменений. – М.: Аспект-Пресс 1996. – 295 с.
 11. *Шульга М.* Динаміка використання української і російської мов у сімейному спілкуванні // Українське суспільство 1992-2010 соціологічний моніторинг. – К., 2010. – С. 449-459.
 12. *Эйзенштадт С.* Конструктивные элементы великих революций: культура, социальная структура, история и человеческая деятельность // THESIS. Теория и история экономических и социальных институтов и систем. – 1993. – Т. 1. – № 2. – С. 9-16.
 13. *Eisenstadt S. N.* Tradition, Change and Modernity. – New York, 1973. – P. 151.
 14. Tradycja dla współczesności. Ciągłość i zmiana. Tradycja: wartości i przemiany I [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://press.umcs.lublin.pl/perl/ksin_wu.pl?id=056OwNfhK8BCAMDZbXeTpA&Aktual=oferta_zmien&id.
 15. Zakład przygotowuje serię wydawniczą “Stare i nowe struktury społeczne w Polsce” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://socjologia.wsiimiasta.umcs.lublin.pl/Publikacje.html>.
 16. Cykl konferencji pt.: Tradycja dla współczesności. Ciągłość i zmiana [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://tradycja.umcs.lublin.pl>.

Настоящая К. В. Украинская культурная традиция: структурная архитектоника в реалиях современности.

В статье автор, анализируя классический подход к явлению культурной традиции, указывает на актуальность пересмотра этого

подхода с позиций существующих социокультурных реалий и знаний, накопленных смежными дисциплинами. В рамках структурно-функционального анализа культурная традиция рассматрена как комплекс инновационно-институциональных процессов, агент социальных изменений, механизм структуризации социального пространства. Поднят вопрос архитектоники украинской культурной традиции, сложного взаимодействия ее структурных компонентов: матричных и наложенных культурных моделей.

Ключевые слова: культурная традиция, креативная составляющая, консервативная составляющая, инновация, институционализация, структура, переструктуризация.

Nastouaschaya K. V. Ukrainian cultural tradition: structural architectonics in the realities of today.

The article examines the main approaches to the concept of cultural tradition. As part of the structural and functional analysis of the cultural traditions of the author asks for a new national sociology of dependence instutyalizatsiynyh innovative processes in the functioning of society and cultural traditions, its impact on perestrukturatsiyu social space, dynamic configuration of social structure.

Keywords: cultural tradition, creative part, the conservative component, innovation, institutionalization, structure, perestrukturatsiya

Романкова Л. М.

ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО УМОВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізована проблема адаптації першокурсників до умов вищої школи. Зазначено, що від успішності цього процесу залежить формування особистісних та професійно важливих якостей майбутнього спеціаліста. Закцентовано увагу, що система виховання у вищій професійній освіті підпорядкована трьом важливим процесам: адаптації, розвитку навчальної мотивації та професійній ідентифікації майбутнього фахівця.

Ключові слова: адаптація, вища школа, майбутній спеціаліст.

Розгляд і вивчення проблеми психологічної адаптації студента-першокурсника до умов навчання у вищому навчальному закладі освіти передбачає насамперед конкретизацію самого поняття адаптації. Розуміння і тлумачення явища адаптації до навчання у вищому освітньому закладі може бути різним. У дослідження проблеми адаптації вагомий внесок зробили зарубіжні та українські